

УДК [330.45:519.652]:338.439.4(477)

Сенишин О.С.
кандидат економічних наук, доцент
Львівського національного університету імені Івана Франка

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ У СТРУКТУРІ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ

ROLE OF SOCIO-ECONOMIC FORECASTING IN THE STRUCTURE OF DEVELOPMENT MECHANISM OF STATE FOOD COMPLEX

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена ролі соціально-економічного прогнозування у функціональній структурі механізму розвитку вітчизняного продовольчого комплексу. Побудовано схематичну модель механізму розвитку продовольчого комплексу, елементами якої є: державне регулювання як система економічних, адміністративних, правових та інших методів і важелів впливу; соціально-економічне прогнозування та програмування; регулювання з боку споживачів продовольчих товарів, з боку суб'єктів інфраструктури продовольчого ринку та з боку світового ринку продовольства; саморегулювання та саморозвиток тощо.

Ключові слова: соціально-економічне прогнозування, механізм розвитку продовольчого комплексу, державне регулювання, інфраструктура продовольчого ринку, прогнози розвитку продовольства.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена роли социально-экономического прогнозирования в функциональной структуре механизма развития отечественного продовольственного комплекса. Построена схематическая модель механизма развития продовольственного комплекса, элементами которой являются: государственное регулирование как система экономических, административных, правовых и других методов и рычагов воздействия; социально-экономическое прогнозирование и программирование; регулирование со стороны потребителей продовольственных товаров, со стороны субъектов инфраструктуры продовольственного рынка и со стороны мирового рынка продовольствия; саморегулирование и саморазвитие и тому подобное.

Ключевые слова: социально-экономическое прогнозирование, механизм развития продовольственного комплекса, государственное регулирование, инфраструктура продовольственного рынка, прогнозы развития продовольствия.

ANNOTATION

The article is devoted to the role of socio-economic forecasting mechanism in the functional structure of the state food industry. Schematic model of the mechanism of food complex, the elements of which are: state regulation as a system of economic, administrative, legal and other techniques and leverage; socio-economic forecasting and programming; regulation by the consumers of food, on the part of the infrastructure of the food market and the part of the global food market; self-regulation and self-development and so on is powered.

Keywords: socio-economic forecasting, mechanism of food complexes development, government regulation, infrastructure of food market, food development forecasts.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток ринкових відносин спрямовує будь-який економічний об'єкт, у тому числі підприємство, на організацію системи соціально-економічного прогнозування як безперервного процесу передбачення змін зовнішнього середовища та адаптації внутрішніх факторів виробництва для

подальшого зростання з метою досягнення конкретних комерційно-ділових цілей і вирішення завдань. Отже, дослідження соціально-економічного прогнозування як інструмента передбачення майбутнього та його ролі у функціональній структурі механізму розвитку вітчизняного продовольчого комплексу, що є об'єктом нашого дослідження, є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що різні аспекти соціально-економічного прогнозування були предметом досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у створенні теоретико-практичної наукової бази соціально-економічного прогнозування належить академікам В.М. Гесцу, І.І. Лукінову, вченим-економістам В.Ф. Бесєдіну, Ю.В. Гончарову, І.М. Євдокимовій, І.В. Крючковій, М.Т. Пашуті, А.Г. Савченку, М.М. Якубовському та іншим. На сучасному етапі дана проблематика широко висвітлюється у працях вітчизняних вчених, зокрема: Н. Журавльової, Л. Канторовича, І. Коркуни, О. Кузьміна, С. Ожегової, В. Парсяка, С. Покропивного, Г. Тарасюка, Ф. Федоренка, Л. Шваб та ін.

Проведений автором аналіз наукових літературних джерел вказує на те, що на сучасному етапі розвитку теорії і практики управління проблематика соціально-економічного прогнозування та його ролі у функціональній структурі механізму розвитку вітчизняного продовольчого комплексу є ще недостатньо дослідженою, практично не розроблені науково-методичні засади його організації. Зауважимо також, що тільки деякі аспекти вище означеної проблеми, зокрема такі, які аналізуються через призму механізму функціонування і розвитку ринкових відносин, висвітлюються лише у декількох окремих статтях та деяких наукових публікаціях економічного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що схематична модель продовольчого комплексу як економічно регульована система складається з трьох взаємопов'язаних складових: організаційно-економічного механізму, процесів виробництва, зберігання, транспортування та реалізації (торгівлі) продовольчої продукції та продовольчого ринку. Тому основу цієї схематичної моделі становить орга-

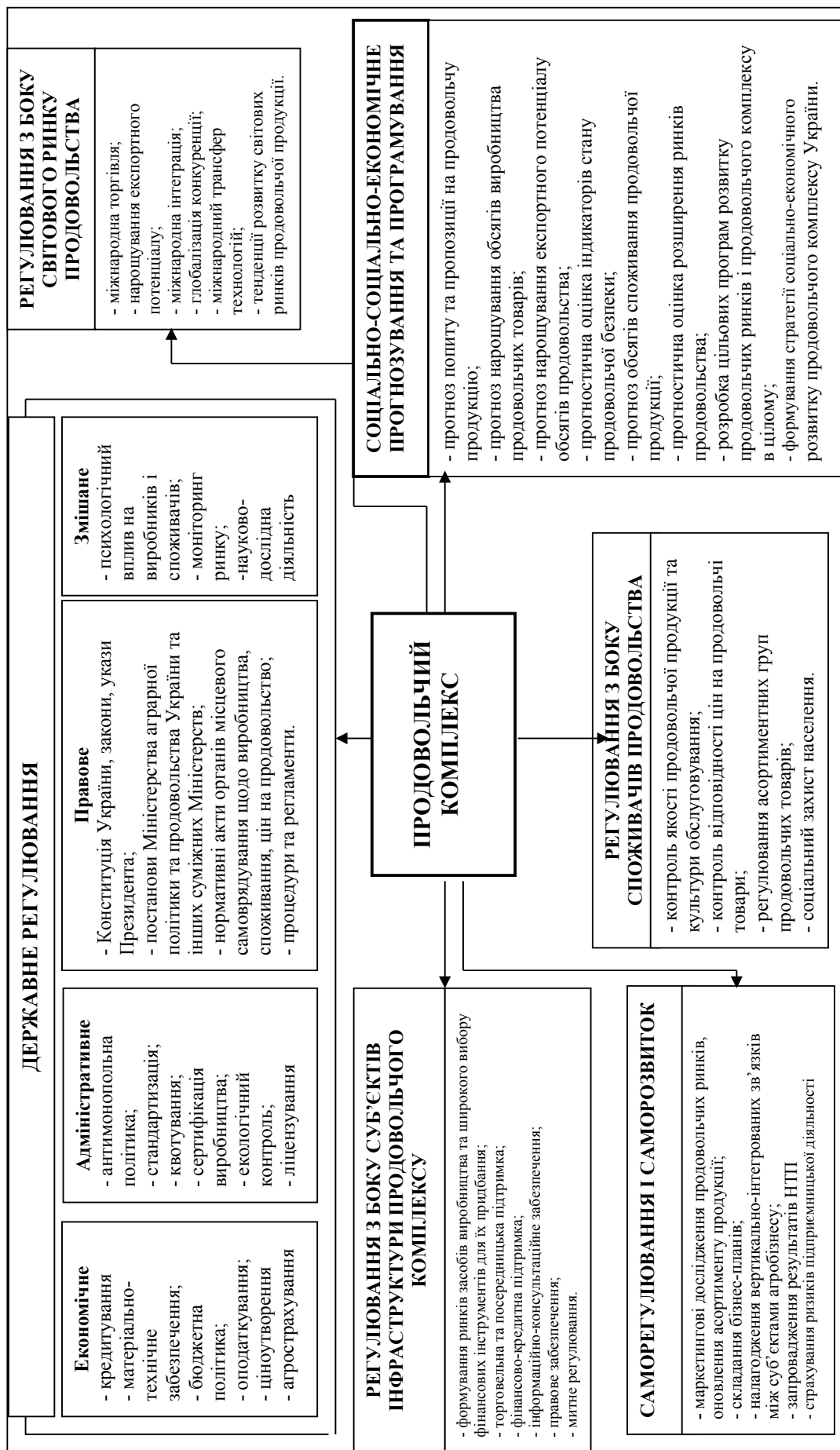

Рис. 1. Місце соціально-економічного прогнозування у функціональній структурі механізму розвитку продовольчого комплексу
Власна розробка автора

нізаційно-економічний механізм продовольчого комплексу та місце соціально-економічного прогнозування у його функціонуванні та розвитку, що зображено на рисунку 1.

Варто наголосити, що соціально-економічне прогнозування є важливим елементом організаційно-економічного механізму розвитку продовольчого комплексу, оскільки останнє визначає основні кількісні та якісні параметри розвитку ринку в майбутньому, на основі яких розробляються оптимальні поточні й перспективні плани економічного розвитку та ухвалюються управлінські рішення.

Етимологічна сутність механізму розвитку продовольчого комплексу розкривається, перш за все, через визначення поняття «механізм». З погляду підходів системного аналізу, поняття «механізм» визначають як впорядковану, організовану систему, яка використовується для впорядкування процесу, що відбувається в ній [2, с. 99].

В економічній науці зазвичай поняття механізму в основному прийнято розглядати в якості економічної чи господарської категорії. Під господарським механізмом розуміють сукупність організаційних структур і конкретних форм господарювання, методів управління та правових норм, за допомогою яких суспільство (держава) дотримується об'єктивних вимог економічних законів з урахуванням конкретної ситуації у народному господарстві. Щодо механізму розвитку продовольчого комплексу, то автором запропоновано таке його розуміння, яке регламентовано через сукупність елементів зі сталими взаємозв'язками і взаємовідносинами, які впливають на його функціонування та розвиток. З огляду на дане трактування, доцільно розглянути основні елементи механізму функціонування та розвитку продовольчого комплексу, що зображено на рисунку 1, та визначити місце соціально-економічного прогнозування у його структурі.

Отже, на нашу думку, функціональна структура механізму розвитку продовольчого комплексу повинна містити такі основні елементи:

1. Державне регулювання, що за допомогою економічних, адміністративних, правових та інших методів і важелів впливу спрямовує діяльність суб'єктів продовольчого комплексу у напрямках розвитку продовольчих ринків; забезпечує досягнення належного рівня продовольчої безпеки країни у межах високих значень її індикаторів; підвищує конкурентоспроможність виробництва продовольчої продукції та належну платоспроможність її споживачів.

2. Соціально-економічне прогнозування та програмування, що забезпечує розрахунок прогнозних значень та різноманітних прогнозів щодо попиту та пропозиції продовольства; нарощування обсягів виробництва, споживання та експортного потенціалу продовольчих товарів; прогностичної оцінки індикаторів стану продовольчої безпеки; формування стратегій

соціально-економічного розвитку вітчизняного продовольчого комплексу та розробку цільових програм розвитку продовольчих ринків на основі прогнозування змін основних параметрів ринку.

3. Регулювання з боку споживачів продовольчих товарів, що сприяє підвищенню якості та безпеки харчових продуктів, покращенню обслуговування їх продажів, кращому задоволенню потреб населення за рахунок розширення продовольчого асортименту, підвищенню соціального захисту населення тощо.

4. Регулювання з боку суб'єктів інфраструктури продовольчого ринку, а саме: формування ринків засобів виробництва та широкого вибору фінансових інструментів для їх придбання; фінансово-кредитної підтримки; інформаційно-консультаційного, правового забезпечення; митного-регулювання тощо, що сприяє формуванню сприятливих умов розвитку підприємств продовольчої сфери та комплексу загалом.

5. Регулювання з боку світового ринку продовольства, що передбачає спрямування розвитку продовольчого комплексу у напрямі міжнародної торгівлі, нарощування обсягів експортного потенціалу, міжнародної інтеграції під впливом глобалізації.

6. Саморегулювання і саморозвиток, елементами якого є: маркетингові дослідження продовольчих ринків, оновлення асортименту продукції; складання бізнес-планів щодо виробництва та впровадження на ринки нових видів продовольчих товарів; налагодження вертикально-інтегрованих зв'язків між суб'єктами агробізнесу; запровадження результатів НТП у процесі продовольчого виробництва; страхування ризиків підприємницької діяльності тощо.

Таким чином, функціонально-структурний підхід механізму розвитку продовольчого комплексу являє собою систему інтегрованих взаємозв'язків між функціональними елементами продовольчого комплексу – державою із конкретними засобами та важелями впливу, виробниками, споживачами продовольства, суб'єктами ринкової інфраструктури, центрами міжнародної торгівлі, соціально-економічним прогнозуванням й програмуванням та процесами саморегулювання та саморозвитку.

Визначивши місце соціально-економічного прогнозування у функціональній структурі механізму розвитку продовольчого комплексу, варто розглянути саму структуру прогнозів розвитку цього комплексу, що зображено на рисунку 2.

Вважаємо, що до основи комплексу прогнозів розвитку продовольчого комплексу варто віднести такі блоки: ресурсний (базові прогнози); блок економічних прогнозів (соціально-економічні прогнози); блоки соціальних прогнозів та зовнішньоекономічних прогнозів щодо розвитку продовольчого комплексу загалом.

Варто акцентувати увагу на тому, що базові прогнози мають свої цілі й завдання, тому

служать підґрунтям для розроблення соціально-економічних прогнозів розвитку продовольчого комплексу. Разом із тим базові прогнози за їхнім стосунком до соціально-економічних прогнозів можна розподілити на два блоки: ресурсний і зовнішньоекономічних прогнозів.

Зазначимо, що головною метою демографічного прогнозування є отримання даних щодо перспективної зміни таких показників, як:

- дані щодо майбутньої статевовікової структури, потрібні для розвитку та розширення ринків продовольства;

- чисельність і склад сімей, необхідні для планування випуску продовольчих товарів тощо.

Головною функцією демографічного прогнозу є прогнозування руху (міграції) населення країни та регіонів, відтворення трудових ресурсів за статевовіковим складом тощо для розрахунку планових обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів.

Наступним елементом ресурсного блоку прогнозів розвитку продовольчого комплексу є прогноз використання природних ресурсів, метою якого є виявлення за вже розвіданими, відкритими, але ще не введеними в дію родовищами, можливого рівня їх використання в майбутньому для виробництва сільськогосподарської сировини та товарів продовольства, а також необхідних для цього умов. Останній охоплює всі види природних запасів: паливо й мінеральні ресурси, лісові ресурси, енергію річок, альтернативні види енергії (сонячну, вітрову, морських приливів і відпливів тощо), їхні кількісні та якісні характеристики. Основним результатом прогнозу використання природних ресурсів у межах функціонування продовольчого комплексу є пошук можливості переходу до використання ресурсів нижчої якості, із меншим вмістом корисного компоненту, до освоєння родовищ у важкодоступних районах, використання вторинних і супутніх ресурсів, зменшення міри залежності обсягів продовольчого виробництва від наявності природних ресурсів, пошуки інших альтернативних джерел енергії.

Також в основу розвитку продовольчого комплексу покладено ще один базовий прогноз, а саме прогноз НТП, що містить такі компоненти: прогнози розвитку фундаментальної науки, яка вивчає закони й закономірності функціонування та розвитку продовольчого комплексу, а також прогнози розвитку найважливіших прикладних досліджень у його межах; прогнози розвитку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що забезпечують агробізнес й агропродовольчий комплекс загалом; прогнози впровадження результатів науково-дослідних робіт (впровадження нової техніки (обладнання), технологій, прогресивних форм організації продовольчого виробництва) у виробничі агропродовольчі процеси.

Також цікавим, на нашу думку, є те, що прогноз НТП тісно пов'язаний із прогнозом природних ресурсів, оскільки результати його використовують у соціально-економічному прогнозуванні розвитку продовольчого комплексу.

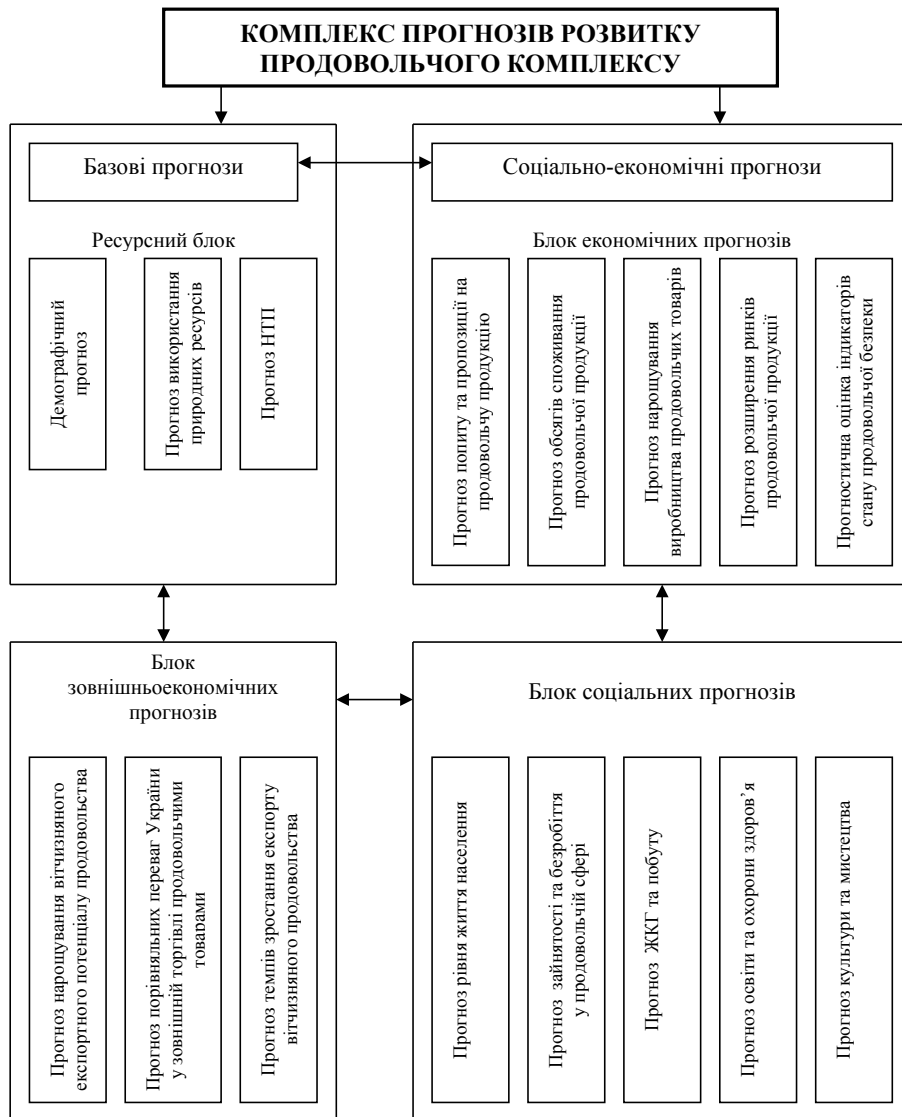

Рис. 2. Структурний розріз прогнозів розвитку вітчизняного продовольчого комплексу

Власна розробка автора

Аналіз взаємозв'язку між НТП і динамікою кон'юнктури свідчить, що результати НТП є одним із найважливіших чинників, які визначають темпи розвитку продовольчого комплексу на перспективу. Практично всі економічні індикатори, а зокрема індикатори стану продовольчої безпеки, змінюються відповідно до розвитку науки й техніки, що позначається на зміні технологічних укладів.

У структурному розрізі прогнозів розвитку вітчизняного продовольчого комплексу вагоме місце належить блоку зовнішньоекономічних прогнозів. Для останнього є характерні такі показники: товарна та географічна структура експортних обсягів сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів; її темпи росту та приросту експорту; експортна орієнтація груп продовольчих товарів; показники інтенсивності зовнішньої торгівлі (ВВП, експорт на одну особу, експортна квота, індекс внутрішньогалузевої торгівлі тощо); коефіцієнти покриття експортом імпорту продовольчої продукції; індекс концентрації експорту продовольства; індекс «умови торгівлі» тощо.

Також зауважимо, що результати прогнозу експорту продовольства у деякій мірі залежать від даних прогнозу НТП, прогнозу природних ресурсів у частині визначення можливостей експорту ліцензій, ноу-хау, інформаційних технологій і програм тощо. Зовнішньоекономічний прогноз на підставі аналізу кон'юнктури і тенденцій розвитку світового ринку визначає можливість країни в експорті конкурентоспроможної продовольчої продукції та необхідному імпорту інвестиційної й споживчої продукції.

Структурний розріз прогнозів розвитку вітчизняного продовольчого комплексу формують також соціально-економічні прогнози, що об'єднують у собі два блоки – економічні та соціальні прогнози. Основою економічного блоку є такі прогнози: попиту та пропозиції на продовольчу продукцію; обсягів її споживання; нароцування виробництва продовольчих товарів; розширення ринків продовольчої продукції та прогностична оцінка індикаторів стану продовольчої безпеки тощо. Соціальний же блок поєднує у собі прогнози рівня життя населення; зайнятості та безробіття у продовольчій сфері; житлово-комунального господарства та побуту; освіти та охорони здоров'я; культури й мистецтва тощо.

Погоджуємося із думкою відомих науковців про те, що провідне місце в системі соціального блоку прогнозів належить прогнозу зайнятості населення, оскільки останній є складовою демографічного прогнозу, показники якого входять до прогнозу рівня життя, а також єдинною ланкою між економічними та соціальними прогнозами.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, підсумовуючи усе вищесказане, робимо висновки:

- автором визначено місце соціально-економічного прогнозування у функціональній структурі механізму розвитку продовольчого комплексу, оскільки остання визначає основні кількісні та якісні параметри розвитку продовольчого ринку в майбутньому, на основі яких розробляються оптимальні поточні й перспективні плани економічного розвитку та ухвалюються управлінські рішення;

- з точки зору системного аналізу структуризовано та побудовано схематичну модель механізму розвитку продовольчого комплексу, елементами (складовими) якої є: державне регулювання як система економічних, адміністративних, правових та інших методів і важелів впливу; соціально-економічне прогнозування та програмування; регулювання з боку споживачів продовольчих товарів, з боку суб'єктів інфраструктури продовольчого ринку та зі сторони світового ринку продовольства; саморегулювання та саморозвиток тощо;

- зважаючи на поліфункціональну структуру механізму розвитку продовольчого комплексу, автором розкрито структуру прогнозів розвитку цього комплексу, яка синтезує у собі такі блоки: ресурсний (базові прогнози); блок економічних прогнозів (соціально-економічні прогнози); блоки соціальних прогнозів та зовнішньоекономічних прогнозів та визначено їхній взаємовплив й взаємозв'язок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Продовольчий комплекс України : стан і перспективи розвитку / [Дейнеко Л.В., Коваленко А.О., Коренюк П.І., Шелудько Е.І.] ; за ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – К. : РВПС України, 2006. – 252 с.
2. Яцура В.В. Соціально-економічне прогнозування : [навч. посіб.] / В.В. Яцура, О.С. Сенишин, М.О. Горинь. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. – 412 с.